

LANDAJUELA, Anton, VIII.

Epaila

Epaila onen irugarrean, ilteko zoritxarrak ikuturik lagun barriak dakarskuez.

7gn ikoka, goragoraka, pozez gara. Fazisten guda-ontzia Baleares, urperatua ian oi da ta.

8gn. Ikustera etorri yatan emakuaren orritxu bat jaso dot otzaratxu bat beretzako egin dagoian esaten. Gauza politik asko egiten dogu, estutasun da larriak aitzurik gagozanetan, baña zerbait egiten asten garanean, ezer egiten eztauskue izten, ondoegi bizi garala uste dabe-ta. Emakume aregaz zorretan naz.

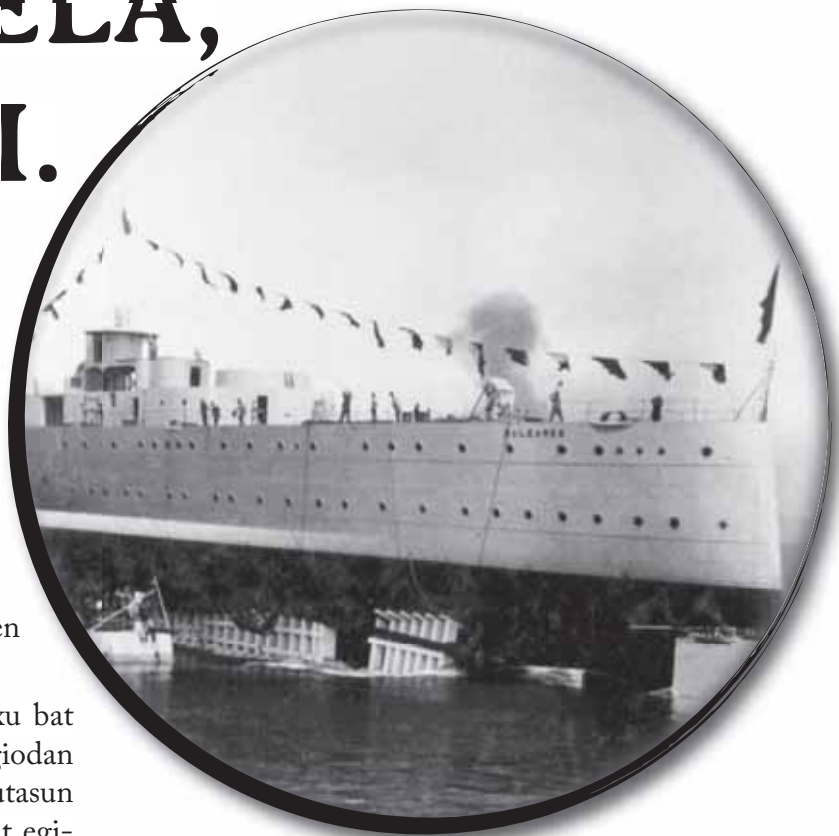
9gna. Arat-onat eriotza makurra biraka ibilian, gero ta geiago estuten dauskue ustaya. Bein bere utsik izaten eztauan ipar baltzena gainberan datorkigu. Urrengo izango dan il ekitaldirako, 25 izango oi dira.

10. Atzoko albiste gaizto-txarra, ia egia bihurturik, zelako larritasun andiaren semeak garan, ezto esanbearrik. Dana dago eginik.

Gaueko amarrak dirala ordulariak dirausku. Une larritsu ontan, eztenaren ekiña nabaitzen dogu bu-larrartean: geldirik egon eziña. Aldameneko atee-tan kirrizk-karrazkak entzuten doguz, eta gu, noiz etorriko ete diran gure ateetara, mozollak lez gagoz atera begira.

Gure taldean gau ontan otsorik ezta sartu, baña ondokoenetan zer edo zer izan danaren barri ondo dakigu.

Eta biaramon goizean atea iriki ondoren, askarrik jo genduan lagunek lagunekana, auzokeon bat gixi-ago dogun jakin gosez. Moro ederra eratsi eben lurrera Derio-n, 11gn goizean. Ezagunik ezgendum izan.

11gn egunean goizetik gauera, agirian dabilkigu igitayaren mustur zorrotza. Bein zorrotz, ete beste bien luze ta goseti, beti ta beti dizdiz. Eta orduak aurrera dagienean gure indarrak lurreraño doakiguz, iñoizkorik makalen.

Berrogetak gelakiden artean surru-murrua dabil txutxu-mutxu, beste batzuenen artean gureen dakoen bat be, izango ete da. Bederatziak inguru dira, ondolik kentzeko dauskuen lagun maitea nor dan ba-dakigu; lendik artu genduan erabakia bete bearean lenengo, azken gaua izango ebala esan yakon.

Andini aurreratu zan ilgai arengana, azkeneko gaua izanik, gerturik egoteko esatera.

Berba baltz eta astunago eziñai, garrantzi geiegirik ezeutsan emon gizon gaixuak, eta aurpegi errukitsurik erakutsi bez. Lurrean eban lo abiaren ganean eratsu yesarri zan, nasai ta baketsu; emazte, seme-alaba txiki-txikiak ta lagunak batzuei idazten. Esku tarteko lana amaituz geroz, ipuiñak esaten emon ebazan ordu larriak, deiaren begira. Pozez egoala esan eikean, ludi au itxirik, aurrerago joan ziran lagunakaz alkartzeko.

Gaueko amaiketako dangada otsagaz batean giltzak sartu ziran beren zulo estuan, da bira bigaz

atzeratu orman izan dan burdin musturra. Bein betirako galduko dogun adiskidearen izena uguzi dabe, arro ta errukirik bage, gertu daitela esanez.

Lagun errukarriak eztau gertubearrik, gerturik dago -ta gelditzen garanoi bere arimarentzat otoyak eskaturik, agur dagizkio benetako epai-egun andirarte.

Leturia-tar Joseba dogu gizon au. Lekeitio-ko batzokiko lendakaria, emaztea ta umeak izten dauz. Leturia-gaz batean 27 geiago be, badarordiez, eta andrazko batek 40 eguneko umetxoa lur onetan izten dau, amaren bularreko esnea gozotzen asten yakunerako.

Kristo-ren ezaugarria paparrean, Kristo-ren izena ezpanetan Kristo-ren izenaz toki ta leku guztietan dabilzatenak egiten dauskuezan trizkantzakaz oarturik, Jaungoiko arenganako sinismena galdu baiñik doguzanak be, ba doguz. Il naiz, edo ta bizi, bardin dautsoe beste batzuei, zenbait ariñago il, ainbat bat obe litzakioela diñoenak be, gitxi eztira.

Orozko-ko semea, irurogeitik gorako urtetan, Lekanda dau abizena. Diru apurren bat aurkitu eutsiela etxean da guri lagun egitera ekarren, 6 urterako epaya lepoan arturik. Egunero alkar ikusten genduan-da, egunero gure egoeratzazko izkeltaldiak be izaten genduan. Eta bein, Jaungoikorik

eze-goala asi zan esaten arimari egokiozan ipuñak emen amaitzen zirala, eta zorri gosetien janari 6 urtetan izan baño len, gurago ebala iltea be. Bere burua il eban.

Igandez jaso zan bere burua iltea. Bearturik gengoan sinestedun da sinisgabeak meza entzutera. Eta Lekanda meza entzutera gorengo tokira igon zan, eta meza amaitu besterik ez, bere burua egotzi eban bean eukan lur gogorrera, alantxe beterik barruan erabillen ametsa. Zatitua izan zan, inguru-minguruko orma odolez gorritu ta orbanduz. Illaren 13garrena zan.

15gn goizez urkatuak 4 izan ziran. Nortzuk eta nongortarrak izan ziranik ezin neban jakin.

Arratsalde zirkamendirako aukeratuak 6 izan ziran, baño, zergaitik eztakigu, ezebezan il.

16an eriotzatik urrindu diranak, eta bizialdiko ka-tepeturik izango diranak 68raño dira. Onein artean zan Areatza-ko Patxi Ugarte, nire adiskide miña: Txoko.

Txoko onek bere, bereak eta bost ikusirik zegoan. Bein, gau batez, aldamen batean da bestan etzunik erreskadan izan ebazan lagunek kendu eutsoezan. Zelako tau-padak izango ete ziran, Txoko-ren biotzean.

19. San Jose.

Lekanda-ren eriotzari ondo eretzirik edo..., zorrien abi ta janari izan zan andaluzitarrak be, bere burua goitik bera jaurtitea erabagi, eta egin bere bai. Jaurti eban bada, eta damutu izanik edo, eskegirik gelditu zan. Egin dauana zigortzeko, eskua ezarri eutsoen, bai ta ondo zigortu be, azur uts eukazan saietsondoak odoletan arte.

Egun ontako gauaren lenen orduetan txoko ta zulo danak arakatu dauzkuez, eta ajedreza kendu dauskue. Beste arratsalde batez bere, araketaldi bardin samarra gelatan izan ezgiñanean, oraingo onetan poliki arraztu dauzkuez dindilizka izan doguzan soñekoak, eta bateri, España barria egiteko zakelean eukazan dirukondarrak kendu ta eroan.

25. iñoz loretuko eztan pozaren jabeak dirudigu. Itxaropen obearen jabe ezin gara izan. Gorrien alderdian diran giltzaperatuak onuntz ekarririk, gu bere Prantzira bialduko gaituela, aotik aora dabilkigu parra-parra. Lenago bere au lako arremanak izan ziran da, doguzan gauzarik bearrezkoenak birribildu ta toleztuten gabiltzaz, pozaren pozez goragoraka.

Jorrailla

Betirako joanak asko izan dira, geiago gara oraindiño praka estuetan bizi garanak, biotzearen taupadak baretu ezin doguzanak. Ordu ezta-baidatzuak, gau luze azkenik gabeak, egun urduriak doguz.

Sabela gozez dogu, askatasunaren egarriz gogoia, betiko ormatzarrak ikusten begiak asperturik, idizillaren keriza orpoetan jarraika dabilkigu, orkoroko atzazkalak bigundurik zorriak ilten doguz eta, zelai gogorrean lo giñaz jorraillaren laugarren eguneraño iritxi gara.

Gau onetan, gure bizi-toki dan etxe onen lau alderdietatik turut-otsak datorkiguz, zein baño zein indartzuago-ta, trizkantzaren bat egiteko deia izango zalakotan, geu bere gerturik gengoan, ateetara etorkunari ortzak erakutziz alkar ilten asteko. Franco-tarrak Lerida menperatu eben ezaugarriak ziran da, ezerezean amaitu zan, dana.

9an ezkontza bat izan genduan ta, espetxeratuena izan zan.

Eguneroko orri ta oarrak galdurik dotaz eta, Larrinaga-ko egiñak, ez egiñak, amaiturik bageko ikaral-diak, gau luze baltzak emen amaiturik (bukaturik),

Burgos-erako bideari ta, Burgos-eko bizitzari loturik emon dagidazan orain albisteak, barriro bere azken aldian Larrinaga-ri ekiteko asmoz.

1938gn urtea

Urte ontako Jagoba daunaren goizean izen-zerrenda luze-luzeak irakurri dauzkuez. Izentaturiko danak bildu, bestengandik berezitu ta, illazki, lastakinezko lo-kabiak, estalki berogarri, jan-ontzi ta abar artzeko bere agindu dauskuez eta gerturik gagoz, zertarako ta norako izango ete garan jakin miñez.

Lokarriak eskuetan dabez, eta biñaka bat besteari aguro lotu gaitue. Al genduan eran bakoitzak bere gauzak bizkarreraturik, Zabalbide-ko aldapan beera garoardiez, Norte izeneko bultzin-geltokira, txapelokerrez esiturik.

Abelgorri, zaldi ta txarriak ba giñan lez sartzen gaitue bultzpudietan, eskuan loturik doguz eta lorrasuge bi doguz ate bakoitzean. Buru dan goardiazibillak aurreruntz, indar dagizku barrurantz. Fut-fut, fut-fut asi zan trena, atzean loturik ekarzan bultzpurdiak be, leunki jarraitzen eutselarik.

Zein bide artu dogu, nora garoardiez, noiz arte ta zertarako?

Nekezko fut-futean Orduña-ko aldatz gogorra garaitu dogu, eta indar barriz orniturik, aurreruntz dagio bere bideari.

Agur, Bilbo, agur, Bizkaia, agur, Euskalerrri! Bigarren aldiz garoardiez Gaztela-ko lur latzetara,

amorde biotz bageko onen doakabe ta otsein izango gara, aunitz urtetan.

Gaztela-ko galondo-lur billoztuak zearkatuz, Burgos urian artu dogu bidaldia.

Lurreratu gaitue. Onarte biñaka loturik, emen seinaka lotu gaitue. Aurretik atzeraño, esku-muturraren bitartetik beste lokarri ipiñi daukue, eta onan be, iges geinkelaren bildurraz eraginik edo, beste lokarri bat jarri daukue ertzekoai, besondotik besondora. Aida! entzun baizen, bizkorrik goaz, aurrera, oñakaz astintzen dogun auts gorria aoaz iruntsiten dogularik eguzki-galdan.

Ibiliz garoadiez bidean, besondoak urraturik, eta alako batean, orma uts dan etxe andi bat, gure bizi-lekua izango dana dogu, begien aurrean.

Irekirik dagoz, alderik alde atepak, barruratu gaitue -ta izan leiteken arrera eztsua damoskue.

Ardoaren ardaoz ustel itxurazko arpegi eukan batek lokarriak askatzean, Arrasate-ko Bidabu-ri iñotzan:

Zer dakazue?

-Soñekoak, ontzi t-abar, Bilbo-n izan doguzanak.

-Zelako epai mueta, zigorra dakarzuen jakin gura dot.

-Ba, gu, aspaldidanik ilteko geukiez, eriotzarako gara.

-Poztuten naz. Or nonbaiten zulo sakonak doguz, gizon-aragirik aspaldi ontan jan bagerik, orain ez-

kero gosez izango dira, betekada ederrik izango dabe zeuon okelaz. Ongi etorriak izan zaitez!

Eskubitor eta besondotik loturik nengoan da, minberaturik neunkan besondoa ainbat ariñen askatze piti bai zabaldu neban, eta berak, askatzalleak berba oneik eukazan aoan dindiliz: Arpegia eratsiko dautsaut satika zirkinik egiten ba daustazu.

Barruan gintzazan arren, oraindik barruragoko toki bateraño sartu arazo ginduezan, eta txoko batean ikusten doguz moltzoturik Dueso-tik Bilboara, eta Bilbo-tik onaño ekarri doguzan illazki, otz berogarri t-abar, gure ondasunak.

Illazkien batzuen barruetan bizerra moztzeko labanak eta tresna debekatuen batzuk dagoz. Ezin gara areikana urreratu, esturik eta larririk dira jabeak, agertzen ba dira agertu, zer izango dan ez-takielarik.

Belandia gasteiztarra zan, eta guda-sua biztu zan ezkeru emen, Burgos-en eukan etzauntza. Nagusi-ordezkarietzaz eginik eukan ezaupide andia.

Bilbo-tik Burgos-era joan giñanon artean be, ba ziran Gasteiz eta arabarrak, eta Belandia-rengana jo eben larritasun artatik urten al egien.

Illazki ta loturak arakatzeko ordua etorri zan. Eginkizun au betetako jabeari dei egiten utsien, eta jabearen aurrean, min da errukirik bage, zabal irikitzen ebezan zabaltzeko ziran guztiak.

Belandia zeregindunaren ondotik ez-zan kentzen, bai ta txutxu-mutxuka esan be bai, arakatzeari bellarria, ondoegi begiratu bear ezirak zeintzuk ziran.

Belandia-ri eskerrak, dana burutu zan bakez.

Eskortaturiko ardiak lez orduak eta egunak emonez gero, seika ta zazpika gela txikietan, Dueso-n lez, sartu ginduezan.

Illabete batek beste bat atzetik ekarran, era ontan emon genduzan, Gabon gaua iritxi zan arterañoeko egunak.

3 euskeldun eta maketo bik batean egin genduan Gabon-aparia, eta amaitu besterik ez, ona emen non irekiten dauskuezan ateak, obeto entzun al izateko, zer eta zertarako izango zan ez genkiena.

Giltzaperatua gaztea, orri batzuk eskuan eukazana, izen-zerenda luze bat irakurtzen asi zan, eta larritasunaz eta pozaz oreka eginik, Prantzira begira jarri ginduezan gogo, arima, odol eta gintzazan guztia.

Trukearen itxaropena ziplo itxartu jakun, bakoi-tzak bere gauzatxoak arturik, toki aldaketa besterik ezkenduan egin, izentaturikoak alde batera, besteak bestera.

Ama ostikoz jotea, motzago ta itxisiago ziranen arpegiak jagolienak txeratsu biurtu ziran, bildotsak baziran otsan egin ziran. Bizerra kendubarri etzeukana, gaua ta belu izanagatik, bizerkolara bialtzen eben txukuntzera eta itxura ona artzera.

Onen besteko maitasun ondo nai eta zurikeriz, zer adierazoten ete uskuen?

Bakez gintzazala, argituko zan eguna gogoangarria izango genduala t-abar.

Gauaren beranduko orduetan lo egiteko agindu euskuen, loaren izpirik bage emon genduan gaba, Prantzian edo nonbaiten izango genduan askatasunaren ametsez.

Iragarririk izan dogun egun andia argitu izan da, ezta baiña uste genduan lako andia.

Gertu dauskue bere biziko tokia, tellaperik nasaiena mezatarako. Ongien apainduriko mezamaia: Begiko eztoguzan ikurriñak be, emon doguz bat bestearen ondoan jarririk. Papparrean dominadun gozonezkoa mezamaiaaren alde batean, eta arteko zan osagille bat be, pozaren pozagaz zorabiatu rik lurrera jausiko gintzazalakotan, laguntasuna eskeintzera etorria.

Orain arte izan doguzan mezetan zutik eta tente izan bear genduan, oraingo onetan, ez. Jezartokiak doguz.

Abadea meza esaten asi da, entzulek urduri gagoz, "erbia" norako bidean ipiñiko ete daben.

Meza entzunez gerokoaren begira gagozalarik, mezaemollearen aldameneko apaiza orrian idatzirik eukena irakurteari emon dautso. Aren berbak emen:

Une batetik bestera, edozein ordutan ilteko izan diran giltzaperatuei, gure Franco andiak gaurko egunez

jakinarazoten dautsoena, esker neurri bageko gogoangarria da. Españar danok eta guztiok aintzakotzat izan bear geunkan gizonik andienaren biotz zabal andia ta biguna errukitu da, zuetzaz. Azaldu bearrean zarie, zuok be, biotz berotasunezko esker bizia, alaikorra, azkenik bagea. Ilteko izan zarenok oraindik aurrera aloso bizitzeko zoriaren jabe egin zaitue ta.

Agur itxaropen, agur Prantzia, agur askatasun da, agur konorte galtzea.

Uste eben konortea galduko gendula, ori gaitik izan zan osegillea etortea. Konorterik ezeze, beste ezerik iñork ezaban galdu, eta ba gendun askatasunaren bizitza sutua izan zan.

Danok gengoan burumakur, sinestu eziñik, erioztari igez eginik bizi aldirako kerizpan egoteaz.

Ez gora Francorik, ez viva Españarik gure artean ezan izan. Askatasunaren ametsak lurra jo euskun da, betirako barrutian bizibe arrak oldozkor eta arpegiluze laga gaitu.

Beste gora-berarik bage elizkizuna amaitu zan, len gengoan lekuetara garoadiez.

Bigaramon goizez aterik ate datorku espetxe nagusia poz ta esker onik erakustera emon ezkendualako, barrutik oñetarañoko aserririk bizienaz, esaten euskula: On-onak izango ba-ziñe, ogein bat urtean beteturik zango zendukie barruen egotea.

Idizilkadak.

Egun baten gure atearen aurreran plizti-plaztada andiak ziran, ezgenkian baiña nortzat eta ezeren barririk. Ixildu eta barrien barriz lengo ekiñari elduz asi ziran, plizti-plaztak zenbatzen asi giñan eta 65 onean asi zan gaixo andia: ai amaka!; ai ta oi ama deika.

Nor zan da zergatik jo eben oraindiño eztakigu. Gelako atea zabalduz gero ormak odolez beterik eta orbandurik ikusi genduzan.

Kaiola txikietatik at.

Amaitu jakuzan kaiola txikietako egunak be, eta oraingo egotera barrian toki nasaiago dogu: 100, 200, da 400-eko taldetan ipiñi ginduezan da. Euririk etzanean aize ta al genduan eratan emoten genduan eguna, eguzkirik izatean kizkeldurik, euria zanean barruan 400 gizon alkarren ganean, zankadea noruntz emon ezgenkialarik.

Txar-txarrak, garito gaiztoak, esantxarrekoak gintzazan. Aberriatzazko zorra bete gendualako. Gaiztoak gintzazan, bai baiña zelakok aurkitu eta beraiekaz bizi bear izan genduan urteetan.: Aita il ebana, aitaren gibelak jan ebazana, amari lapurretan egin geroz il ebana, anaia erre ebana, amagi-arreba ta ezkonarreba il ebazana e.a.

Eskutitzak.

Astean bakar bat baño ezin geinkean artu. Bi izaten genduazentotan bat aukeratu, bestea osterata tamal andiz, bertan bera laga bear. Guraso, emazte ta anai-arrebagandik eskutitzak izan bear eben, andragai, edo ta adiskiden batengandik igorria zanean, zer izaten zan a, Jaungoiko laztana!

Etxera egitean be, bateri egiteko baimena genduan, agiria barriz laburra ta argi egiña, apurtu egiten eben alan izan ezean.

Aldi ontako espetzeratuek, ETA-ko ta besterik ikurrindun partxisean jokutzen nasai-nasairik eguzkia artzen, idaztitegian idatziak aukeratzen, bakaldun-kumek dirudie.

Gaxoen alderdi bat be, bagenduan, oak beterik izaten ziran, obe zan gaxotu ez, aintzakotzat etziran artzen da. Osagille giltzaperatuek arduratzan ziran ixil-mixil eta bazter izkutueta, al eben laguntza gaxoai eskeintzen.

(Jarraituko da)

